

ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

СТЕГНІЙ О.В., ЗДОБУВАЧ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Земля є основою для функціонування аграрного виробництва та перебуває під охороною держави. Сталій розвиток суб'єктів господарювання є основою соціально-економічного розвитку аграрного виробництва.

Рівень забрудненості, висока кислотність, ерозії впливають на відтворення земельних ресурсів. Особливо це відображається на землях сільськогосподарського призначення.

Головна мета більшості аграрних підприємств – отримати прибуток будь якою ціною, зводить до мінімуму дотримання агротехнічних вимог.

Рационалізація землекористування, з боку держави, проводиться повільно, на землях сільськогосподарських підприємств не приділяють уваги щодо розробки сівозміни, що приводить до деградації ґрунтового покриву.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення досліджували багато вчених, зауважимо свою увагу на працях таких, як: В.Г. Андрійчук [2], А.Є. Данькевич [3], В. Я. Месель-Веселяк [5], П. М. Саблук [6], А.М. Третяк [7, 8], М.І. Туган-Барановський. Досі не досягнуто бажаних результатів щодо вирішення проблем пов'язаних с землею. Дослідження в цьому напрямку залишаються актуальними та викликають інтерес суспільства та вчених.

Цілі статті полягають у дослідженні використання, стану та ефективності земельних ресурсів аграрних підприємств України.

* Науковий керівник – Красноруцький О.О., д.е.н., професор

Виклад основного матеріалу. Україна є найбільшою європейською країною за розмірами. Земельний фонд у 2013 році становив 60,4 млн га. Майже 71,0% від загальної території займає площа сільськогосподарських угідь які розорані на 75 %. Крім того Україна має майже чверть світового обсягу чорнозему [9]. Земельний фонд займає провідне місце серед найважливіших видів ресурсів країни. За рахунок високої природної продуктивності ґрунтового покриву наша держава займає провідні місця серед світових виробників та експортерів соняшнику та соняшникової олії, кукурудзи, картоплі, жита та пшениці. Проте, не зважаючи на багаті власні земельні ресурси Україна залишається у числі найменш економічно розвинених країн світу [4].

Аналізуючи структуру земельного фонду України за останні вісім років, спостерігаємо за зменшенням площ сільськогосподарських земель на 209 тис. га (табл. 1).

Таблиця 1

Структура земельного фонду України, тис. га

Площа земель України по роках	Види основних земельних угідь України						
	Сільсько-господарські землі	Лісові угіддя	Забудовані землі	Заболочені землі	Відкриті землі	Воли	Всього (територія України)
2005							
Всього тис. га	42985,8	10475,9	2458,3	957,1	1056,6	2421,1	60354,8
До загальної площі України, %	71,2	17,4	4,1	1,6	1,7	4,0	100,0
2010							
Всього тис. га	42791,8	10601,1	2512,5	979,9	1046,0	2423,1	60354,8
До загальної площі України, %	70,9	17,6	4,2	1,6	1,7	4,0	100,0
2013							
Всього тис. га	42776,8	10611,3	2523,2	980,1	1040,6	2422,8	60354,8
До загальної площі України, %	70,9	17,6	4,2	1,6	1,7	4,0	100,0

Джерело: розраховано та складено за даними [9]

Скорочення землі призначеної для потреб сільського господарства відбулося за рахунок збільшення лісовкритих територій (збільшились на 135,4 тис. га), забудованих земель (збільшились на 64,9 тис. га.), заболочених територій (збільшились на 23 тис. га), площ територій, вкритих поверхневими водами (збільшилась на 1,7 тис. га). Стан земельного фонду – результат без дієвості держави щодо заходів з охорони земель, від негативного природного впливу.

Сільськогосподарські землі у аграрному виробництві призначаються для науково-дослідних і навчальних цілей, ведення селянського (фермерського) господарства, особистого підсобного господарства, садівництва, городництва, тваринництва, сінокосіння та випасання худоби. Але, на практиці спостерігаємо за безпідставним переведенням земель сільськогосподарського призначення під забудову, під ділянки для створення товарного сільськогосподарського виробництва переробними підприємствами.

У 2013 році (табл. 2) зберігається негативна тенденція до скорочення земель сільськогосподарського призначення в загалі. У користуванні державних та недержавних сільськогосподарських підприємств сільськогосподарські угіддя скоротились на 92,5 тис. га. На фоні зниження кількості великих сільськогосподарських підприємств разом зі зменшенням середньої площі угідь, яка знаходиться у їх користуванні, збільшується кількість фермерських господарств разом з площею, яка знаходиться у їх користуванні.

Одночасно спостерігається збільшення обсягу земель громадян у 2013 році на 59,9 тис. га у порівнянні з 2010 роком. Більшість земельних часток, які належать громадянам, передаються у тимчасове користування сільськогосподарським підприємствам. Орендування сільськогосподарськими підприємствами землі у власників ділянок має негативні сторони для товаровиробників. Складність полягає у багаторазовості укладання договорів оренди, оскільки, як правило, термін дії договору не перевищує п'ять років, крім того кількість орендодавців на 100 га сільськогосподарських угідь становить 20 -30 осіб.

Постійні порушення цілісності земельних масивів, що відбувається за рахунок виокремлення земельних часток з метою особистого використання орендодавцями. Підприємства, які господарюють на орендованій землі, не можуть скористатися довгостроковим іпотечним кредитуванням для технічного та технологічного переоснащення власного виробництва.

Таблиця 2

Структура користування сільськогосподарськими угіддями та ріллею за формами господарювання в Україні 2010-2013 роки, %

Показник	Сільськогосподарські угіддя				Рілля			
	2010 р	2011 р	2012 р	2013 р	2010 р	2011 р	2012 р	2013 р
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100
Землі сільськогосподарських підприємств і громадян	87,8	87,8	87,8	87,6	95,2	95,3	95,4	95,4
у т. ч. сільськогосподарських підприємств	49,5	49,3	49,8	49,2	59,2	59,1	59,6	59,0
з них:								
державних	2,5	2,4	2,3	2,3	2,6	2,6	2,5	2,4
недержавних	47,1	46,9	47,4	46,9	56,6	56,5	57,2	56,5
землі громадян	38,1	38,5	38,1	38,4	36,0	36,2	35,8	36,4
Землі користувачів інших категорій	12,2	12,2	12,2	12,4	4,8	4,7	4,6	4,6

Джерело: розраховано та складено за даними [9]

Структурні зміни в розподілі земель за формами власності та господарюванням стали головними результатами земельної реформи України, яка почалася у 90-х роках минулого століття. За даними Державної служби статистики України (табл. 3) у 2013 року в сільському господарстві діяло 55856 суб'єктів господарювання, що на 3,5 % менш порівняно з 2010 роком. У загальній структурі 73,1 % займали фермерські господарства. Частка господарських товариств у структурі виробничих формувань становила 14,8 %, приватних підприємств — 7,4 %, виробничих кооперативів — 1,4 %, а питома сукупна вага в структурі валової продукції досягла 50,7 %. Державні аграрні підприємства виробляли 1,0 % валової продукції, при цьому їхня частка становила 0,5 % кількості сільськогосподарських формувань у 2013 р. [9].

Отже, аналіз процесів реформування аграрного сектору економіки України та формування організаційно-правових структур ринкового типу дає можливість зробити наступний висновок.

Таблиця 3

Структура основних суб'єктів господарювання у 2010-2013 рр., %

Сільськогосподарські підприємства	Роки			
	2010	2011	2012	2013
Господарські товариства	13,8	13,8	14,5	14,9
Приватні підприємства	7,5	7,4	7,5	7,4
Виробничі кооперативи	1,7	1,6	1,6	1,5
Фермерські господарства	73,8	74,0	72,9	73,1
Державні підприємства	0,6	0,6	0,5	0,5
Підприємства інших форм господарювання	2,6	2,7	3,0	2,6

Джерело: розраховано та складено за даними [9]

Основними за кількісною ознакою організаційними формуваннями в аграрному секторі є фермерські господарства у використанні яких знаходяться понад 70% сільськогосподарських угідь.

Таблиця 4

Структура сільськогосподарських підприємств за розміром сільськогосподарських угідь в Україні з 2010 по 2013 роки %

Площа сільськогосподарських угідь, га у володінні сільськогосподарських підприємств	2010		2011		2012		2013	
	Кількість підприємств	Площа угідь	Кількість підприємств	Площа угідь	Кількість підприємств	Площа угідь	Кількість підприємств	Площа угідь
до 5,0	10,2	0,1	10,1	0,1	9,5	0,1	9,0	0,1
5,1– 10,0	7,1	0,1	7,1	0,1	6,8	0,1	6,7	0,1
10,1 – 20,0	8,7	0,4	8,7	0,4	8,6	0,3	8,6	0,3
20,1 – 50,0	24,3	2,4	24,2	2,5	23,9	2,4	23,8	2,4
50,1 – 100,0	8,6	1,6	8,7	1,6	9,0	1,6	9,5	1,8
100,1 – 500,0	12,7	8,1	12,8	8,1	13,0	8,1	12,9	8,1
500,1 –1000,0	4,7	8,9	4,6	8,7	4,7	8,6	4,8	8,8
1000,1– 2000,0	4,7	17,7	4,5	16,9	4,6	16,8	4,5	16,7
2000,1– 3000,0	2,4	15,3	2,3	14,8	2,3	14,2	2,2	13,9
3000,1– 4000,0	1,2	10,6	1,2	10,2	1,1	9,9	1,1	9,8
4000,1– 5000,0	0,7	7,6	0,6	7,3	0,6	6,8	0,6	6,6
5000,1– 7000,0	0,6	8,9	0,6	9,2	0,6	8,9	0,6	9,2
7000,1–10000,0	0,3	6,9	0,3	6,7	0,3	6,9	0,3	6,3
більш 10000,0	0,2	11,4	0,3	13,4	0,3	15,3	0,3	15,9

Джерело: розраховано та складено за даними [9]

Впродовж чотирьох років кількість господарств, що мають до 5000 га сільськогосподарських угідь зменшувалися разом з площею угідь (табл. 4). Навпаки кількість господарств, що мають понад 10 000 га сільськогосподарських угідь збільшилися на 33,6 %, площу сільськогосподарських угідь вони розширили на 41,5 %.

В цю групу підприємств входять переважно вертикально-інтегровані структури холдингового типу.

Створення великих організаційних структур негативно впливає на відтворення земельних ресурсів, тому з боку держави необхідно вводити обмеження щодо максимальної площі оренди однією юридичною чи фізичною особою, враховуючи регіональні особливості аграрного виробництва [7].

Висновки Протягом більш ніж 20 років з часів започаткування земельної реформи в Україні, пройдено складний шлях роздержавлення та приватизації земель. За цей час не вдалося досягти кінцевої мети – забезпечити раціональне, ефективне використання земельних ресурсів. Навпаки стан охорони земельного фонду погіршився. Заходи щодо розвитку землекористування кооперативними та фермерськими господарствами не виконуються належним чином. Створення організаційних холдингових структур у сільському господарстві зумовлює виснаження продуктивних орних земель.

Подолати довготривалу економічну кризу, на нашу думку, можливо за рахунок залучення земельно-ресурсного потенціалу в ефективний обіг та удосконалення земельних відносин.

Аграрні перетворення в Україні потребують правового забезпечення, нормативного регулювання у сфері суспільних відносин. Здійснення аграрної політики, а також проведення аграрної і земельної реформ повинно розглядатися як необхідний і важливий фактор забезпечення економічного зростання суспільства. Це вимагає перегляду й удосконалення законодавчих норм, зокрема аграрного законодавства.

Література.

1. Аграрний сектор: час принципово змінити с/г орієнтири розвитку / Л. Молдаван, О. Бородіна, В. Юрчишин [та ін.] // Дзеркало тижня. – 2010. – № 26. – С. 14-18.

2. Андрийчук В.Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В.Г. Андрийчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3–9.

3. Данкевич А.Є. Напрями підвищення ефективності господарської діяльності агрохолдингів [Електронний ресурс] / А.Є. Данкевич. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Agroin/2011_4-6/DANKEVYCH.pdf.

4. Земля сільськогосподарського призначення [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.rbc.ua/rus/finance/show/zemlya-selhoznaznacheniya-i-arenda-na-nee-budut-tolko-dorozhat-08082011163100>

5. Месель-Веселяк В.Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації у сільському господарстві: доповідь на Дванадцятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграріїв 25–26 лютого 2010 року / В.Я. Месель-Веселяк – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2010. – 57 с.

6. Саблук П.Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальній період / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2008. – № 4. – С. 19–37.

7. Третяк А.М. Основні напрямки змін та удосконалення державної земельної політики в Україні / А.М. Третяк // Вісник аграрної науки. — 2009. — № 3. — С. 58—63.

8. Третяк А.М. Зміна пріоритетів земельної реформи у зв'язку з удосконаленням економічних відносин власності на землю / А.М. Третяк // Вісник аграрної науки. — 2008. — № 2. — С. 5—10.

9. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу [http:// www.sumy.ukrstat.gov.ua](http://www.sumy.ukrstat.gov.ua)

Стегній О.В. Використання земельних ресурсів аграрних підприємств України

В статті розглянуто питання щодо змін у структурі земельного фонду як результат земельної реформи в Україні. Зменшення сільськогосподарських угідь є наслідком їх штучного виведення з розряду таких земель. Держава перестала бути земельним монополістом, що вплинуло на зміну структури основних суб'єктів господарювання, форм власності. Тенденція до створення холдингових структур поступово призводить до деградації земельних масивів. Першочерговим фактором забезпечення економічного зростання суспільства повинно стати перегляд методів реалізації аграрної політики та проведення земельної реформи.

Ключові слова: земля, земельні ресурси, оренда, сільськогосподарські підприємства, організаційні структури.

Стегний Е.В. Использование земельных ресурсов аграрных предприятий Украины

В статье рассмотрен вопрос об изменениях в структуре земельного фонда как результат земельной реформы в Украине. Уменьшение сельскохозяйственных угодий являются следствием их итучного вывода из разряда таких земель. Государство перестало быть земельным монополистом, что повлияло на изменение структуры основных субъектов хозяйствования, форм собственности. Тенденция к созданию холдинговых структур постепенно приводит к деградации земельных массивов. Первоочередным фактором обеспечения экономического роста общества должно стать пересмотр методов реализации аграрной политики и проведения земельной реформы.

Ключевые слова: земля, земельные ресурсы, аренда, сельскохозяйственные предприятия, организационные структуры.

Stegniy O.V. Use of land resources of agricultural enterprises of Ukraine

The article deals with the issue of changes in the structure of the land fund as a result of land reform in Ukraine. The decrease in agricultural land are a consequence of their withdrawal from the discharge agricultural of land. State ceased to be a monopoly, it affected the changes in the structure of business entities, forms of ownership. The trend towards holding structures gradually leads to the degradation of land areas. The main factors of economic growth of society should be reviewed due to the implementation of the methods of agrarian policy and land reform.

Key words: land, land resources, rent, agricultural enterprises, organizational structures.

Рецензент – Красноруцкий О.О., д.е.н., профессор

УДК 338 : 630.1.33

**ВПЛИВ ЛОГІСТИЧНИХ ВИТРАТ НА ОСНОВНІ
ПОКАЗНИКИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ
ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ**

**СУМЕЦЬ О.М., К.Т.Н., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Специфіка логістичного підходу у сучасній економічній системі полягає в його істотному впливі на загальний результат господарювання підприємства будь-якої галузі, зокрема і підприємств АПК. Цей вплив має дуалістичний характер: з одного боку, в сучасних ринкових умовах